

– igaz-e, hogy a képzetlen anyanyelvű több kárt tehet, mint a nem egészen tökéletes tudású „nem anyanyelvű” nyelvtanár, stb.

A hetedik fejezetben kerül sor arra, hogy a „melyik ér többet?” dilemmájára választ kapjunk. A negyedik fejezetben ismertett kutatások világosan mutatják, hogy mások az álmok és más a valóság, más a demokratikus érzés és az üzleti érdek. Az erkölcsi, politikai, szakmai, szociolingvisztikai stb. megfontolások igen nehezzé teszik az előbbi kérdés valóságghű megválaszolását. A szerző inkább arra az álláspontra helyezkedik, hogy *két különböző „fajról”* van szó, és a különbözőség nem jelent sem jobbat, sem rosszabbat. Bár a „nem anyanyelvű” tanárok előnyös helyzetét klasszikus szerzők is leírták (Sweet, O’Neill, stb.), Medgyes Péter inkább az ideális tanár fogalmát próbálja meghatározni, méghozzá mindhárom lehetséges egybevetésben: anyanyelvű – „nem anyanyelvű”; anyanyelvű – anyanyelvű; „nem anyanyelvű” – „nem anyanyelvű”. Az összehasonlítások eredményeit természetesen nem mondhatom el, de az nyilvánvaló, hogy ideális tanár nemcsak anyanyelvű lehet, s a lehetséges együttműködés (team teaching) – időigényessége ellenére – az eddigieknél toleránsabb, stimulálóbb és hatékonyabb formákat teremtet.

A nem kevésbé érdekesítő nyolcadik és kilencedik fejezet azokra a veszélyekre hívja fel a figyelmet, hogy az intenzív egyetemi vagy főiskolai tanárképzést gyér továbbképzések követik, amikor az állandó egyéni tanulás megléte ellenére bekövetkezhet egy fosszilizáció miatt akadályozott, fejlődésképtelen, megmerevedett nyelvállapot, amelyet az iskolai fantáziátlan nyelvhasználat károsító hatása alól csak egy igen gondos és tudatos nyelv-művelés tud kivédeni. A kilencedik fejezetben eredeti ötleteket, valóságos recept-csokrot kapunk a négy alapkészség fejlesztésére vonatkozóan, amelyeket természetesen megint csak nem árulhatok el...

A könyvet megjelenése óta kísérő ki-tüntető külföldi figyelem a szerző és egy-

ben a magyar nyelvpedagógia számára tisztesség, honi művelői számára ismerni kötelesség.

Bárdos Jenő

Rod Ellis

The Study of Second Language Acquisition

Oxford University Press, Oxford, 1994

Rod Ellis legújabb könyve az alkalmazott nyelvészet történetének egyik legigényesebb és legnagyobb lélegzetű vállalkozása. A szerző kísérletet tett arra, hogy 800 lapot meghaladó, monumentális munkában összefoglalja mindazt, amit az elmúlt három évtized tudományos kutatásai az idegen nyelvek elsajátításáról megállapítottak. Ellis szakirodalmi tájékozottsága bámulatos: a könyv bibliográfiája valószínűleg minden idők legrészletesebb forráslistája az alkalmazott nyelvészet területén, és az idézett munkákat a szerző nemcsak felsorolja, hanem integrálja is a szövegbe.

Bár a könyv a nyelvelsajátítás áttekintését tűzi ki célul, a fogalmat Ellis tágan értelmezi, és így munkája felöleli a nyelv *használatának* kérdéseit is, abból a megfontolásból kiindulva, hogy a nyelvtanulás igen gyakran a nyelvhasználati helyzetekben való sikeres részvétel útján történik, és így minden tényező, ami elősegíti az aktív nyelvhasználatot, közvetve hozzájárul a nyelvelsajátítás hatékonyságához is.

A *The Study of Second Language Acquisition* egyszerre kézikönyv és szakszerű bevezető a nyelvelsajátítás kutatásába. A szerző a hatalmas feldolgozott anyag-mennyiséget meglepően egyszerű, de egyszersmind átfogó szerkezetbe foglalta. A 800 lap hét részre és azon belül 15 fejezetre oszlik. Az első részben Ellis olyan elméleti keretrendszert állít fel, mely lehetővé teszi a kutatási eredmények széleskörű és rendszerezett bemutatását, és a könyv további szerkezete ezt a rendszert követi. A szerző felfogása szerint a máso-

diknyelv-elsajátítási vizsgálatok négy alapvető kérdésre keresik a választ:

- Miként írható le a tanuló által elsajátított idegen nyelvi tudás?
- Hogyan zajlik a nyelvelsajátítás folyamata?
- Mivel magyarázhatóak az egyes nyelvtanulók előmenetele között tapasztalható jelentős eltérések?
- Hogyan befolyásolja a nyelvelsajátítást a szervezett keretek között folyó oktatás?

A négy kérdésre adott válaszokat a szerző öt részben foglalja össze, ugyanis a nyelvelsajátítás folyamatát két szemszögből vizsgálja, külső és belső tényezők tükrében. Az előbbiek közé tartozik a társadalmi kontextus, a nyelvi input és az interakció, míg az utóbbiak felölelik a nyelvi transzfert és interferenciát, a tanulási folyamatokat, a nyelvi univerzálékat és a kommunikációs stratégiákat.

Az utolsó rész a „Konklúzió” címet viseli, de ez nem hagyományos értelemben vett összefoglalást takar. A szerző megfogalmazása szerint: „Ideális lenne ebben az utolsó részben bemutatni, miként találkozik az előző fejezetekben tárgyalt mennyi különböző kutatási irányvonal, és hogyan áll össze egyetlen, tisztán kirajzolódó képpé. Sajnos ez nem lehetséges. Vizsgálódásunk tárgya – a második nyelv elsajátítása – olyan összetett, többdimenziós jelenség, melyet inkább egyfajta prizmahoz hasonlíthatunk, mintsem olyan tiszta képhez, amelyben világosan elkülönülő alakzatok vannak. A prizma által kivetített képek aszerint változnak, hogy a prizmát milyen szögből nézzük és milyen fényel világítjuk meg [...] A nyelvelsajátítási kutatások jelenlegi szintjén [...] egyelőre nem vagyunk képesek egyetlen, átfogó magyarázatot kínáló elméletet megfogalmazni.” (667.)

Összefoglaló elmélet híján a konklúzióban a szerző a tudományág alapkérdéseit veszi szemügyre, s áttekinti, hogy a nyelvelsajátítással foglalkozó kutatások milyen típusú adatokkal dolgoznak, milyen jellegű elméleteket állítanak fel, és az

eredmények miképpen kamatoztathatóak más tudományos területeken.

Mint az ilyen átfogó munkáknak általában, ennek a könyvnek is vannak kidolgozottabb és elnagyoltabb részei. Nyilvánvaló, hogy a nyelvelsajátítás elméleti vizsgálatának egyaránt érintenie kell nyelvészeti és pszichológiai kérdéseket, hiszen a folyamat szempontjából egyformán fontos a tanuló személyisége és a tanulás tárgya (*ki tanul és mit tanul*). Ennek ellenére az alkalmazott nyelvészettel foglalkozó kutatók jelentős része nyelvészeti alapképzésben részesült, és ezért a kutatásokban a pszichológiai dimenzió gyakran háttérbe szorul. Ez a tendencia Ellis munkájára is igaz. A nyelvelsajátítás szempontjából kulcsfontosságú személyiség-változót, a motivációt például mindössze 9 lapon tárgyalja, és még így is ez a legtúzetesebben vizsgált tanulói jegy, hiszen a nyelvtanulói jellegzetességek teljes bemutatására mindössze 50 lap jut. Ez azonban nem feltétlenül a szerző hibája, hiszen ugyanez az aránytalanság jellemző az alkalmazott nyelvészeti szakirodalom egészére, és a könyv csupán – kitűzött céljának megfelelően – híven tükrözi a kutatások mai állását.

Nehéz feladat kiemelkedő részeket megjelölni Ellis munkájában, hiszen a könyv szakmai színvonala végig igen magas. Két terület mégis külön említést érdemel. A nyelvi inputot és interakciót vizsgáló 7. fejezet megítélésem szerint a témakör eddigi legalaposabb összefoglalása, és hasonlóan részletes a tantermi nyelvelsajátítást tárgyaló több mint 100 lap. Ez utóbbi rész tulajdonképpen a szerző specialitásának is tekinthető, hiszen Ellis saját kutatásainak jelentős hányada ennek a kérdéskörnek a vizsgálatára irányult, és 1990-ben önálló könyvet is írt (*Instructed Second Language Acquisition*) a terület eredményeinek összefoglalására.

Mint korábban említettem, a *The Study of Second Language Acquisition* kézikönyvként is használható. Ezt segíti elő a közel 40 lapnyi (!) glosszárrium, melyben

rövid definíciót, illetve magyarázatot találunk az alkalmazott nyelvészet szinte valamennyi szakkifejezéséről, valamint a 15 lapnyi névmutató és a 20 lapnyi tárgymutató. Nehéz elképzelni olyan alkalmazott nyelvészeti kérdést, amelyről az olvasó ne találna itt gyors eligazítást.

Végezetül érdemes eltűnődni azon, hogy kinek is szól ez a mű. A szerző a bevezetőben háromféle potenciális olvasót különít el. Első helyen említi mindazokat a főiskolai és egyetemi hallgatókat – a kezdőktől egészen a doktoranduszokig –, akiknek a tanulmányai valamilyen formában érintik az idegen nyelvek elsajátítását. Az olvasók második nagy tábora a hasonló témakörökben kutató szakemberek közül kerül ki. Ők saját szakterületükön nyilván nem szorulnak a könyvben leírt ismeretekre, de hasznos lehet számukra áttekintést kapni mindazokról a rokonterületekről, melyeken kevésbé jártasak. Az alkalmazott nyelvészet vizsgálati köre és a publikált tudományos munkák száma az elmúlt két évtizedben olyannyira megnőtt, hogy csak kevesen képesek minden területen lépést tartani a legfrissebb tudományos eredményekkel.

A harmadik – és Ellis szerint legfontosabb – olvasói csoportot az idegen nyelvek tanárai teszik ki. Mint általában a nyelv-elsajátítással foglalkozó kutatók, Ellis is bízik abban, hogy a könyvében összefoglalt eredmények hozzásegítik a pedagógusokat az eredményesebb nyelvoktatáshoz, és ez mintegy „legitimizálja” a kutatásokba fektetett rengeteg időt, pénzt és fáradságot. Az elképzelés kétségkívül nemes, de nehéz elképzelni azt a magyarországi nyelvtanárt, aki esténként ezt a könyvet fogja lapozgatni. Hasznos lehet a munka viszont mindazoknak a gyakorló pedagógusoknak, akik valamilyen formájú továbbképzésen vesznek részt, illetve akik aktívan foglalkoznak nyelvkönyvek, nyelvi segédanyagok vagy nyelvi tesztek készítésével. A könyv ugyan nem érint gyakorlati oktatás-módszertani és tanterv-készítési kérdéseket, de összefoglalja mindazt az alkalmazott nyelvészeti háttérrel, melyre ezek a

„fokozottan alkalmazott” területek épülnek.

Összefoglalva, jelenleg Ellis munkáját tartom a másodiknyelv-elsajátítási kutatások legalaposabb és legigényesebben megírt elméleti összegzésének. Már a könyv tíz évvel korábbi „előzménye”, a szintén az Oxford University Press gondozásában megjelent *Understanding Second Language Acquisition* is klasszikusnak számított a maga nemében, és a szerző ehhez adta hozzá egy további évtized tudásanyagát és tapasztalatait. A végeredmény nem véletlenül nyerte el az alkalmazott nyelvészeti munkák legrangosabb nemzetközi címét, a brit „Duke of Edinburgh” díjat.

Dörnyei Zoltán

Klaudy Kinga

A fordítás elmélete és gyakorlata

Angol/német/francia/orosz fordítás-technikai példatárral

Scholastica, Budapest, 1994

A fordításelmélet tipikusan olyan tudományág, mely a gyakorlat mentén jött létre: az ősrégi fordítói tevékenységet számos még ma is meglepően időszerű spekulatív megnyilvánulás kísérte, annak jeléül, hogy a fordítók mindig is indokolni próbálták saját megoldásaikat, keresték a szubjektív döntések mögött meghúzódó objektív törvényszerűségeket, amíg aztán századunk második felében a nyelvészet mindehhez reális tudományos alapot is adott. Ám amikor a fordítás *művelői* mellett megjelennek a fordítás *kutatói*, amikor a fordításról való gondolkodás átkerül a nyelvtudomány hatáskörébe, az a különös helyzet alakul ki, hogy a gyakorló fordítók, akik mindig szenvedélyes vágyat éreztek az elméletalkotásra, kétségbe vonják az új diszciplína szükségességét és hasznosságát. A fordítástudomány rohamos fejlődése és kétségbevonhatatlan eredményei ellenére ma sincs ez másként.